

Lekce 16

Gramatická látka

Konjugace: Stažené kmeny na *-α*

Syntax: Konjunktiv v hlavní větě

Odkaz na gramatiku

§§ 267-269, § 50

§ 421, § 428, § 430

1. Διαλέγεται τις τῷ Δημοκρίτῳ, ὅς οὐ διαλείπει γελῶν· «ἽΩ οὗτος, τί ἀεὶ γελᾷς;»
Δημόκριτος· «Ἐρωτᾷς, τί γελῶ; ὅτι μοι γελοῖα πάντα δοκεῖ τὰ πράγματα ὑμῶν καὶ αὐτοῖ ὑμεῖς.»

«Πῶς λέγεις; καταγελᾷς ἡμῶν ἀπάντων καὶ παρ' οὐδὲν ποιεῖ¹ τὰ ἡμέτερα πράγματα;»
Δημόκριτος· «ἽΩδε ἔχει. σπουδαῖον γὰρ ἐν αὐτοῖς οὐδέν, κενὰ δὲ τὰ πάντα.» (Lucian. vit. auctio 553)

2. Διογένης πρὸς τὸν εἰπόντα· «Πολλοὶ σου καταγελῶσιν», «Ἄλλ' ἐγώ», ἔφη, «οὐ καταγελῶμαι.» (Diog. Laert. 6, 54)

3. Γεωργός τις ἰδὼν πλοῖον ἐν θαλάττῃ κυμαινόμενον² καὶ βυθῷ πεμπόμενον κατηρᾶτο τὴν θάλατταν δακρῦων. ἢ δὲ πρὸς αὐτὸν ἀνεβόα τοιάδε· «Τί, ὦ ἄνθρωπε, αἰτιᾷ με μάτην; οὐ γὰρ ἔγωγε³ τῶν κινδύνων αἰτία, ἀλλ' οἱ ἄνεμοι οἱ ἐκταράττοντές⁴ με. εἰ δὲ βουλήσῃ χωρὶς τούτων πλεῦσαι, ἡμερωτέραν δὴ με τῆς γῆς εὐρήσεις.» (Aesop. Halm 94)

4. Lúkiánova kritika řeckého náboženství:

Εἰκόνας τοῖς θεοῖς ἀπεικάζουσι⁵ παρακαλέσαντες ἢ Πραξιτέλην ἢ Πολύκλειτον ἢ Φειδίαν. ὅμως δ' οὖν οἱ παρερχόμενοι⁶ εἰς τὸν νεῶν⁷ οὔτε τὸν ἐξ Ἰνδῶν ἐλέφαντα ἔτι οἶονται ὄραν οὔτε τὸ ἐκ τῆς Θράκης χρυσίον⁸, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Κρόνου καὶ Ῥέας⁹ ἀγαπῶντα¹⁰, εἰ διὰ πέντε ὄλων ἐτῶν¹¹ θύει τις αὐτῷ πάρεργον¹² Ὀλυμπίων¹³. (Lukian de sacrific. 534 s.)

¹ ποιεῖ, totéž jako ποιῆ; παρ' οὐδὲν ποιεῖσθαι 'vůbec si nevážit' (vlastně: 'považovat za úplné nic')

² κυμαίνω (ak.) 'zaplavovat vlnami, zmítat ve vlnách'

³ ἔγωγε zesílené ἐγώ (s částicí -γε)

⁴ ἐκταράττω syn. s ταράττω

⁵ εἰκόνας τοῖς θεοῖς ἀπεικάζουσι figura synonymica: 'vytvářejí bohům podobizny (obrazy, sochy)'

⁶ παρέρχομαι (εἰς ak.) syn. s ἔρχομαι (εἰς ak.)

⁷ ὁ νεῶς, -ῶ (< νηός) 'chrám'; tzv. *attická deklinace*. Jde o variantu *o*-kmenové deklinace s výměnným dloužením vokalických délek, v jehož důsledku jsou všechny *o*-ové hlásky v koncovkách nahrazeny -ῶ-: sg. -ῶς, -ῶ, -ῶ, -ῶν, pl. -ῶ, -ῶν, -ῶς, -ῶς. V klasické době tento typ skloňování už prakticky zanikl, objevuje se v poklasickém období jako záměrný archaismus (viz §§ 126-128).

⁸ τὸ χρυσίον syn. s ὁ χρυσός

⁹ ὁ Κρόνου καὶ Ῥέας 'syn Kronův a Rhejin', tj. Zeus

¹⁰ ἀγαπῶντα ptc. v atributivní funkci: 'milující'

¹¹ διὰ πέντε ὄλων ἐτῶν 'každé čtyři roky' (dosl. 'po každých 5 letech' vzhledem k antickému zvyku zahrnovat do výpočtu výchozí i cílovou časovou jednotku, podobně jako u českých číslovek řadových: *pátým rokem*)

¹² τὸ πάρεργον 'vedlejší, doprovodné jednání', odtud: πάρεργον τινός 'u příležitosti něčeho'

¹³ τὰ Ὀλύμπια, ἰων 'slavnost v Olympii, olympijské hry'

5. Γλώττης μάλιστα πανταχοῦ πειρῶ κρατεῖν. (Men. Sent. 136; Jäkel)

6. Εἰσὶ τινες, οἱ τὸν παρόντα μὲν βίον οὐ ζῶσιν, ἀλλὰ παρασκευάζονται πολλῇ σπουδῇ ὡς ἕτερον τινα βίον βιωσόμενοι, οὐ τὸν παρόντα, καὶ ἐν τούτῳ¹⁴ παραλειπόμενος ὁ χρόνος οἴχεται. (Antiph. d. Soph. B 53 a, Diels Vorsokr.)

7. Xenofón hovoří k vojsku, které se ocitlo hluboko na perském území, daleko od vlasti:

Τί ποιῶμεν ἐν πολλῇ ἀπορίᾳ ὄντες; μὴ ἀθυμήσητε, ὦ ἄνδρες, ἀλλὰ πιστεύετε τῇ ἀρετῇ. πότερον μένωμεν ἢ οἴκαδε ἀπερχώμεθα; μὴ ἐνταῦθα μένοντες μάθωμεν ἀργοὶ¹⁵ ζῆν καὶ ἐν ἀφθόνοις βιοτεύειν μηδὲ ὥσπερ οἱ λωτοφάγοι¹⁶ ἐπιλαθώμεθα τῆς οἴκαδε ὁδοῦ, ἀλλ' εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ πρὸς τοὺς οἰκείους πειρώμεθα ἀφικνεῖσθαι. (Xen. An. 3, 2, 24 ff)

8. Z desatera přikázání:

Μὴ φονεύσης, μὴ μοιχεύσης, μὴ κλέψης, μὴ ψευδομαρτυρήσης, μὴ ἀποστερήσης, τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα. (Ev. Marc. 10, 19)

Slovní zásoba

1. διαλέγομαι, -λέξομαι, -εἴλεγμαι, -ελέχθην (dp., dat.)	rozmlouvat s	colloqui
διαλείπω, -λείψω, -έλιπον, -λέλοιπα, —, -ελείφθην (s ptc.)	přerušit, přestat něco dělat	intermittere, desinere
γελῶ, -ᾶν, -άσομαι, -ασα, —, γεγέλασμαι, -άσθην	smát se	ridere
καταγελῶ, -ᾶν, -άσομαι, -ασα, —, -ασμαι, -άσθην	vysmívat se	deridere
ὦδε	takto	ita
σπουδαῖος, -α, -ον	pilný, řádný, náležitý	industrius, probus
3. ὁ βυθός, -οῦ	dno	fundum
καταρῶμαι, -ᾶσθαι, -άσομαι, -ασάμην, -αμαι, -άθην (dm., ak. nebo dat.)	proklínat	exsecrare
τοιόσδε, τοιάδε, τοιόνδε	takový	talis
αἰτιῶμαι, -ᾶσθαι, -άσομαι, -ασάμην, -αμαι, -άθην (dm.)	obviňovat	accusare
μάτην	marně, bezdůvodně	frustra

¹⁴ ἐν τούτῳ 'přítom, zatím'

¹⁵ ἄργος (< ἄ-εργος) 'nečinný, bez práce'

¹⁶ οἱ λωτοφάγοι μύτιτίι Λότοφαγονέ, dosl. 'pojídači lotosu', národ umístovaný do severoafrického Kyrénského zálivu (Od. 9, 84 apod.)

ὁ ἄνεμος, -ου	vítr	ventus
πλέω, πλεύσομαι, -ευσα, -ευκα, -ευσμαι, -εύσθη	plout, plavit se	navigare
ἡμερος, -α, -ον	mírný, přívětivý, ochočený	placidus, mansuetus
εὐρίσκω, εὐρήσω, ἤυρον, ἤυρηκα, ἤυρημαι, ἤυρέθη	najít	invenire
4. ἡ εἰκῶν, -όνος	obraz	imago, effigies
καλῶ, -εῖν, -έσω, -εσα, κέκληκα, κέκλημαι, ἐκλήθη	volat	vocare
παρακαλῶ, -εῖν, -έσω, -εσα, -κέκληκα, -κέκλημαι, -εκλήθη	πρίvolat, pozvat	advocare, adhibere
ὁμως	stejně, ale, přece	tamen
ἀγαπῶ, -ᾶν, -ήσω, -ησα, -ηκα, -ημαι, -ήθη	mít rád	diligere
τὸ ἔτος, -ους	rok	annus
θύω, θύσω, ἔθυσα, τέθυκα, τέθυμαι, ἐτύθη	obětovat	immolare
5. ἡ γλῶσσα, -ης	jazyk	lingua
πανταχοῦ	vůbec	ubique
πειρῶμαι, -ᾶσθαι, -άσομαι, -ασάμην, -αμαι, -άθη (dp., s inf.)	pokoušet se	conari
κρατῶ, -εῖν, -ήσω, -ησα, -ηκα, -ημαι, -ήθη (gen.)	ovládat	potiri
6. ἡ σπουδή, -ῆς	snaha, úsilí, spěch	studium, festinatio
βιῶ, -οῦν, βιώσομαι, ἐβίω, βεβίωκα, —, —	žít	vivere
παραλείπω, -λείψω, -έλιπον, -λέλοιπα, -λείψομαι, -ελείφθη	pouštět, nechávat projít	praetermittere
οἴχομαι, οἰχήσομαι, —, ὤχωκα, ὤχωμαι, — (dm.)	odcházet, mizet	abire, perire, discedere
7. πιστεύω, -εύσω, -ευσα, -ευκα, -ευσμαι, -εύθη	věřit, důvěřovat	credere
πότερος, -α, -ον	který (ze dvou)	uter
πότερον — ἢ	zda — nebo	utrum — an
οἴκαδε	domů	domum
οἰκεῖος, -α, -ον	příbuzný	familiaris
ἀφικνοῦμαι, -εῖσθαι, ἀφίξομαι, ἀφικόμην, ἀφίγμαι (dm.)	přijít	advenire
8. φονεύω, -εύσω, -ευσα, -ευκα, -ευσμαι, -εύθη	zabít	interficere
μοιχεύω, -εύσω, -ευσα, -ευκα, -ευσμαι, -εύθη	smilnit, dopouštět se manželské nevěry	adulterium facere
ψευδομαρτυρῶ, -εῖν, -ήσω, -ησα, -ηκα, -ημαι, -ήθη	křivě svědčit	falsa testari
ἀποστερῶ, -εῖν, -ήσω, -ησα, -ηκα, -ημαι, -ήθη	oloupit	spoliare, defraudare
τιμῶ, -ᾶν, -ήσω, -ησα, -ηκα, -ημαι, -ήθη	ctít, vážit si	honorare

Doplnění gramatiky

Konjunktiv

Řecký konjunktiv (český termín *spojovací způsob* se prakticky nepoužívá) označuje děj (nebo stav), který není v okamžiku promluvy skutečný (ani nejde — v případě budoucích dějů — o budoucnost jistou), ale takový, na jehož uskutečnění má mluvčí zájem. Jde tedy buď o vůli (*ať přijde*) anebo očekávání (*nejspíš přijde*). Z praktického překladatelského hlediska je třeba rozlišovat mezi použitím konjunktivu v hlavních větách a ve větách vedlejších.

Konjunktiv v hlavních větách plní především tyto funkce:

1. **výzva** (*coniunctivus adhortativus*) — konjunktiv se funkčně podobá českému imperativu v 1. pl.; často se připojují i kontaktné částice ἄγε, φέρε 'dobrá, tak, tedy' (arch. 'nuže'): ὡς τάχιστα πρὸς πόλιν **σπεύσωμεν** 'spěchejme (musíme si pospíšit) co nejrychleji do města'; v řečtině ovšem není tato funkce omezena jen na některé osoby — je možné vyjádřit zdvořilou výzvu kterékoliv osobě, a dokonce i odhodlání 1. sg. (ἄγε **πειραθῶ** ἀπολογήσασθαι 'dobrá, **musím se pokusit** obhájit');
2. **zákaz** (*coniunctivus prohibitivus*) — k této funkci slouží pouze konj. aoristu (u nedokonavých dějů se zákaz vyjadřuje imperativem): **μὴ τοῦτο ποιήσης** 'ne abys to udělal';
3. **rozmyšlení** (*coniunctivus deliberativus*) — objevuje se v otázkách (adresovaných zároveň mluvčímu i posluchači), jimiž se vyjadřuje váhání nad tím, co je náležité nebo správné: εἴπωμεν ἢ σιωῶμεν; 'máme se ozvat nebo být zticha?'

Konjunktiv ve vedlejších větách plní především tyto funkce:

1. **vůli** (*coniunctivus voluntativus*) — objevuje se v předmětných a podmětných větách (tzv. věty obsahové) po slovesech vyjadřujících snahu nebo obavu a v příslovečných větách účelových: φυλάττου **μὴ τοῦτο ποιήσης** 'dávej si pozor, **abys to neudělal**'; φοβοῦμαι μὴ ἀποθάνῃ 'bojím se, aby nepřišel o život'; πάρεμι, ἵνα διηγῶμαι 'jsem tady, abych vyprávěl';
2. **očekávání** (*coniunctivus futuralis*) — objevuje se ve větách podmínkových, časových a v závislých otázkách, které se týkají očekávaných (ale ne jistých) budoucích dějů a stavů; je vždy doplněn částicí ἄν: **ἐὰν αὐτὸν ἴδῃς**, εἰπὲ αὐτῷ 'jestli ho uvidíš (kdybys ho uviděl), řekni mu to'; ἐπειδὴν ἅπαντα ἀκούσητε, κρίνατε 'až si všechno vyslechnete, sud'te'; σκέψαι, ἐὰν καὶ σοι συνδοκῇ 'zamysli se, jestli to tak nepřípadne i tobě';
3. **opakování** (*coniunctivus iterativus*) — objevuje se v příslovečných větách časových (po přezentu v hlavní větě) a vyjadřuje děj, který už několikrát nastal a předpokládá se, že ještě nastane: ἐὰν αὐτῷ ἐντυχῇ, διαλέγονται 'kdykoliv se s ním uvidí, rozmlouvají spolu'.

Zápor se u konjunktivu vždy vyjadřuje záporkou **μή**.

Konjunktiv se tvoří od prézentu (má-li mít význam nedokonavý) nebo aoristu (význam dokonavý)¹⁷ připojením primárních osobních přípon k příslušnému časovému kmeni prostřednictvím zdlouženého tematického vokálu

Koncovky přistupující ke kmeni jsou tedy v tematické konjugaci tyto:

akt. sg.	1.	- ω	pl.	1.	- ω - μεν
	2.	- ης		2.	- η - τε
	3.	- η		3.	- ωσι
medpas. sg.	1.	- ω - μαι	pl.	1.	- ὦ - μεθα
	2.	- η (< -η-σαι)		2.	- η - σθε
	3.	- η - ται		3.	- ω - νται

Konjunktiv aoristu pasivního se tvoří pomocí aktivních přípon stejně jako indikativ; všechny tvary jsou výjimečně v sg. perispómena, v pl. properispómena¹⁸ (παιδευθῶ 'musím být vychován').

Cvičení

1. Vyhleďte v textech 1-3 tvary sloves se staženými kmeny na -α a vytvořte jejich podobu před kontrakcí.

2. Ipt. sg. slovesa αἰτιάσθαι zní αἰτιῶ (srovnejte v lekci 5) a v pl. αἰτᾶσθε. Vytvořte ipt. ke slovesům:

• καταρᾶσθαι (3) • καταγελᾶσθαι (2) • παρασκευάζεσθαι • ποιεῖσθαι.

3. Spojení καταγελαῖς ἡμῶν ἀπάντων (text 1) ukazuje, že slovesa s předponou κατα- ve smyslu 'proti, vůči' se pojí s genitivem. Přeložte:

• κατηγορεῖ τούτου τοῦ ἀνθρώπου. • καταφρονοῦσιν (pohrdat, opovrhovat) ἡμῶν. • ὁ δῆμος βούλεται τῶν κακούργων (zločinec) θάνατον καταγιγνώσκειν. (Objasněte akuzativ θάνατον.)

4. Vyložte etymologii slov:

• ikona • biologie • parusie • ataraxie.

5. V textech 16, 7 a 16, 8 se objevují tvary: μὴ ἀθυμήσητε, μὴ φονεύσης. Přeložte odpovídajícím způsobem:

• μηδένα ἀδικήσης • μὴ φοβηθῆς

¹⁷ Existuje i konjunktiv perfekta pro vyjádření stavu v přítomnosti vzešlého z ukončeného minulého děje.

¹⁸ Kromě aoristu pasivního vzniká průtažný přízvuk na koncovce konjunktivu také u stažených sloves — tento jev je však u kontrakce pravidelný.

Analogicky podle spojení τί ποιῶμεν; (text 7) přeložte:

- σιγῶμεν ἢ λέγωμεν; • ποῦ μένωμεν;

Analogicky podle spojení μὴ ἐπιλαθώμεθα τῆς οἴκαδε ὁδοῦ (text 7) přeložte:

- πιστεύωμεν τῇ ἀρετῇ. • οἴκαδε ἀπερχώμεθα.

6. Vytvořte k následujícím tvarům participia prez. a aor. tvary gen. a dat. sg. a pl.:

- γελῶν • ἀγαπῶντα • εἰπόντα • πιστεύσαντες • ποιήσαντας

7. Přeložte s použitím různých typů konjunktivu:

1. Musím přece zjistit, proč se pořád směje. 2. Nechlubme se (svou) krásou a tělesnou silou. 3. Kam máme utéct nebo kde máme hledat záchranu? 4. Dobrá, pokusme se (o to) všichni. 5. Nepronásledujte ty, kteří utíkají. 6. Co máme dělat v téhle zoufalé situaci? 7. Nebuď otrokem svých žádostí. 8. Nediv se zbytečně (καθ' ὑπερβολήν), ale raději poslouvej, co říkám. 9. Ať se nikdo zbytečně nediví, ale ať raději poslouchá, co říkám (přeložte konjunktivem i imperativem). 10. Tak pojďme domů! 11. Ne abys mu řekl, proč jsi to udělal!